Dariusz Szymikowski

Faustyn II (1926-1929) – kaszubskie korzenie władcy haitańskiej wyspy (2)

Co i jak pisano o Faustynie Wirkusie – narracja litewska

Zanim przejdę do tematu tej części artykułu, chciałbym kilka słów (sygnalizujących jedynie zagadnienie) napisać o tym, jak prasa amerykańska pisała o Wirkusie. Pod koniec lat 20. XX w., gdy Faustyn Wirkus powrócił z Haiti do Stanów Zjednoczonych, stał się w świecie znanym człowiekiem. Najpierw, oczywiście, w samej Ameryce. Co ciekawe, w prasie amerykańskiej okresu międzywojennego, na tyle na ile mogłem się z nią zapoznać, niemal nie zwracano uwagi na etniczne pochodzenie naszego bohatera. Dopiero w okresie późniejszym, prawdopodobnie pod wpływem narracji polskiej, pisano o nim zwykle jako o żołnierzu amerykańskim polskiego pochodzenia – *Polish-American soldier czy Polish American U.S. Marine*. Zapewne przyczyniła się do tego narracja polska (zob. cz. 3), której jednym z elementów było uwzględnienie jego osoby w słowniku biograficznym *Who's who in Polish America*, wydanym w Nowym Jorku w 1943 r.

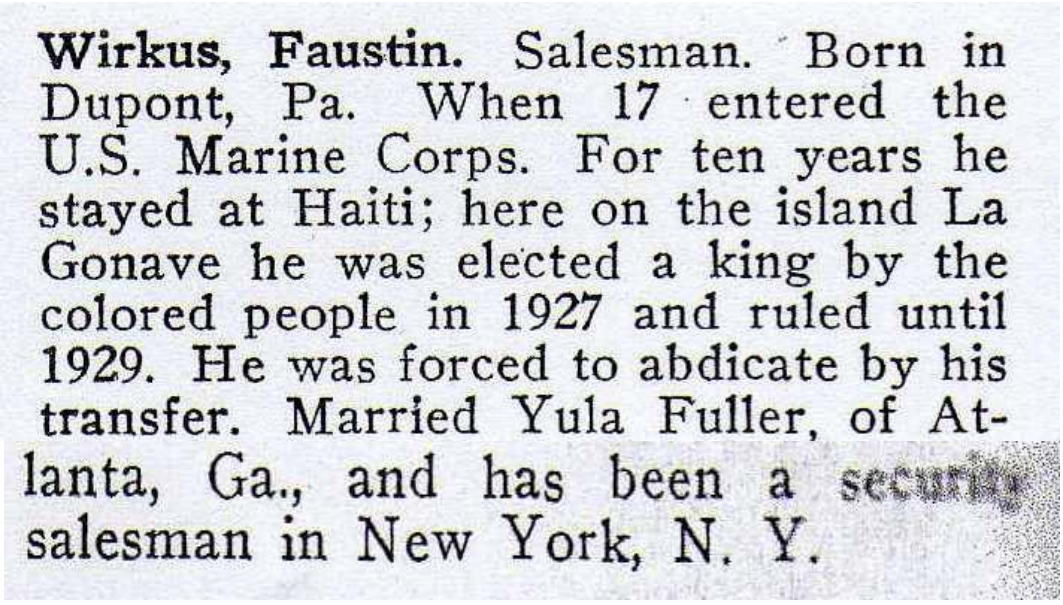
Wirkus, Faustin. Salesman. Born in Dupont, Pa. When 17 entered the U.S. Marine Corps. For ten years he stayed at Haiti; here on the island La Gonave he was elected a king by the colored people in 1927 and ruled until 1929. He was forced to abdicate by his transfer. Married Yula Fuller, of Atlanta, Ga., and has been a security salesman in New York, N. Y.

Hasło *Wirkus Faustyn* w *Who's who in Polish America. A Biographical Directory of Polish-American Leaders and Distinguished Poles Resident in the Americas*, red. F. Bolek, New York 1943.

Natomiast prezentowany poniżej artykuł z prasy amerykańskiej okresu międzywojennego stanowi pewnego rodzaju wyjątek w kwestii odnoszenia się do etnicznego pochodzenia Wirkusa. Napisano w nim, że Faustyn ma od strony ojca korzenie niemieckie,

zaś od strony matki – polsko-francuskie. Prawdopodobnie artykuł odzwierciedla to, co w *The Magic Island* napisał William Seabrook (zob. cz. 5 niniejszego artykułu).

A Yankee Marine King, a Negro Queen, on a Magic Island near Haiti

First-Hand Facts About a Fantastic Colony Ruled by a Boy with the Same Name as Its Ancient Dusky Emperor

CONGO CEREMONY
King Wirkus, Still in Marine Uniform, as the Central Figure in a Native Celebration and Surrounded by Admiring Subjects.

WIRKUS'S CROWN
For His Coronation as Ruler of La Gonave, King Faustin Donned This Elaborate Headdress, of Modified Tribal African Design, Constructed of Ribbons, Feathers and Mirrors.

BLACK MONARCH
Queen Ti Meminne, Who, with King Wirkus, Conjointly Rules the Mysterious Island of La Gonave. Usually She Wears a Mother Hubbard and Blue Bandanna, Discarding These for More Official Garb on State Occasions.

WIRKUS'S MAP
Before King Faustin Wirkus Came to La Gonave, There Was No Map Which Charted the Interior of the Island. Above Is His Accurate, Official Record of Its Topography.

HAITIAN EXPLORER
W. B. Seabrook, Traveler and Author, Who in His New Book, "The Magic Island," Discloses Astonishing Facts About La Gonave, Including Its Double System of Government; Its Tribal Habits, and Its Geographical Beauty. He Is Pictured with Three Haitian Ritual Drums.

ON an island of emerald verdure fringed with crimson coral there rules, like a monarch of old, a white king over a black populace. Conjointly, though by no means conjugally, there rules with him a coal-black queen. She is a Haitian; he a lieutenant of the United States Marines.

This is not a fanciful echo from Kipling or Conrad, but the sober statement of a fact of which the world at large was totally unaware until, just recently, a curious set of circumstances brought king, queen and island into public prominence and scrutiny.

The island is called La Gonave, a dolphin-shaped piece of land forty miles long, thirty miles northwest of Port-au-Prince, capital of Haiti. Though larger than Martinique, La Gonave has been, throughout its curious existence, so little considered that until last year there was no adequate map of its interior.

Nor, until the publication of W. B. Seabrook's "The Magic Island," did people learn anything about that fantastic primitive culture that, in a flash, elevated to a throne an unpretentious Pennsylvania boy, superseding in power but not replacing the sturdy negress whose sceptre had long caused her subjects to tremble and obey.

Of the trielogy of things—king, queen, island—the male monarch and his unique status, which every dreaming schoolboy would envy, form perhaps the most unusual and interesting theme. He is Faustin II. Wirkus, twenty-nine, born in the town of Pittston, Pennsylvania, near Wilkes-Barre, in the core of the coal-mining and farming district of that fruitful region.

Wirkus, senior, was a German-American, both farmer and miner. His wife, Anna, a Polish-French woman, when a Catholic priest came to baptize her baby, little Faustin, in 1894, admitted that they hadn't been able to agree on a name for the infant. She begged the priest to choose one.

Then an odd thing happened. Ransacking his mind for a "good name," the priest chanced upon Faustin, and thus the Wirkus baby was baptized. It is highly unlikely that the amiable priest could have known that in 1848 a certain negro, Soulouque, had been proclaimed Emperor of Haiti, as Faustin I, yet just that had happened. This dusky monarch had tried to conquer Santo Domingo; had failed, and, say blind soothsayers on La Gonave today, had ridden off on a white horse, accompanied by the prediction that some day he would "miraculously return."

Up to the time that young Faustin Wirkus was twenty and had run away to join the Marines, the name, "Haiti," meant little to him except something out of a geography book. He proved to be an excellent soldier, and it wasn't long before he was promoted to a top sergeancy. At his own request—the motives of which he himself apparently doesn't know—he was dropped from a plane on La Gonave. He was promised relief in six months, but told his officers he wanted to stay three years, maybe longer.

He proved a perfect man for the job, keeping his reports in tiptop shape, doubling tax collections, assisting those natives who were bewildered by the intricacies of machinery to repair it. They began to attribute to him almost supernatural powers—and finally decided, quite of their own accord, to crown him king. It is interesting to note that they refer to him as "He Who Was to Come."

You may wonder what particular quality in Wirkus made him so impressive to the impressionable blacks on La Gonave. Distinctly a "regular guy," hard boiled to that point which every true Marine should attain, he is, just the same, something of an ascetic, neither drinking nor smoking. These abstinences are not due to any especial affected "piety," but merely to the fact that he doesn't crave alcohol or cigarettes. He is, however, fond of sweets, candies, jams, and friends of his on the mainland see that he is provided with such delicacies.

His "palace," a stone concrete bungalow with a screened porch, is in Anse-a-Galets, capital of this island kingdom. His furniture is American-made, iron cots and dining room table, with Haitian chairs and rockers, a gasoline pressure lamp, and in the yard a barrel shower, set upon poles and shielded by a screen of branches.

"But," you probably object, "that gives us a picture of the man's life, but no portrait of himself. What was there in his appearance that so struck the Gonavians that they made him their monarch?" Fortunately, this can be readily answered; for on one of his very infrequent trips to the States—his ordinary holiday is a monthly week-end at Port-au-Prince—King Faustin and the writer met.

He is iron-muscled, in perfect physical condition, with straw-colored hair, eyes of a lucid bluish-gray, clean-shaven and bronzed. Slightly under six feet tall and suggesting a light heavyweight in build, the King has a square jaw which can rather terrifyingly tighten into a right angle when he feels grim. But his habitual expression is one of casual pleasantness, with a definite air of complete self-command. In "civilized" society — say Greenwich Village or Times Square, New York—he is quietly affable, but not very easy to know. Polite, intelligent, and assuredly the "ruler type," of which psychology tells us.

What a contrast between this taut figure and the black queen, Ti Meminne! As described in Mr. Seabrook's book, which, incidentally, has created a stir with its disclosures of Voodoo rituals and orgies on the Haitian mainland, she is both a commanding and slightly comic character. Dwelling in the interior, on a forested mountain top in Bois Noir (Black Woods), she is surrounded by prime ministers, a cabinet, and an "army."

King Wirkus's coronation took place there with an elaborate ceremony. Flags flapped over his head, flowers and palm branches were strewn in his path, an enormous yellow silk bandanna was draped around his figure and machetes were laid upon his shoulders and he was carried round and round in a circle, seated in a chair.

The Queen is described as a large, squat negress, fifty years old or more, hulkily muscular rather than adipose. Her head is big and heavy, but the features are not gross. She shouts her orders in a hoarse, imperious voice, usually meanwhile munching on sugar cane. Says Author Seabrook, "She was clothed in a checkered Mother Hubbard and a blue bandanna. She wore bracelets and earrings. She was barefooted. She heaved herself up and waddled to greet us as we dismounted. . . . She was a widow and boss of her own household as well as a queen."

It seems almost unnecessary to add that King Wirkus and Queen Ti Meminne are not married, but in such a fantastic setting and in such blazingly grotesque circumstances, it may be well to be as explicit on that point as on every other point emphasized, which, though they may read like "Robinson Crusoe" or other tropical, imagined romances, are facts as cold as the Haitian sun is hot.

W artykule, zamieszczonym na łamach *The Montana Standard* (Butte, Montana; 03.02.1929), napisano w sposób następujący o rodzicach Faustyna: *Wirkus, senior, was a German-American, both farmer and miner. His wife, Anna, Polish-French woman, when a Catholic priest came to baptize her baby, little Faustin, in 1894 admitted that they hadn't been able to agree on a name for the infant. She begged the priest to choose one.*

Prawdopodobnie poprzez prasę amerykańską, ale także (a może przede wszystkim) przez wychodzące w Ameryce czasopisma litewskie i polskie, z postacią Wirkusa mogli się zapoznać mieszkańcy Litwy i Polski. Na taką drogę przekazu informacji wskazują artykuły zamieszczone w prasie litewskiej i polskiej okresu międzywojennego.

Narracja litewska pojawiła się prawdopodobnie nieco szybciej niż polska. Piszę prawdopodobnie, gdyż ze względu na barierę językową i siłą rzeczy utrudniony dostęp do źródeł litewskich, nie podjąłem poszukiwań na szerszą skalę. Ponadto, z uwagi na fakt, że tzw. ślad litewski szybko okazał się fałszywy, nie było to konieczne (jednakże kwestia jest niezmiernie ciekawa). O tym, że Litwini szybciej podjęli sprawę Wirkusa świadczą wzmianki w prasie polskiej, które niżej prezentuję.

LITWIN ZOSTAŁ KRÓLEM MURZYŃSKIM.

KOWNO. 27. kwietnia. (A. W.) Tygodnik ilustrowany „Naujas Zonis" podaje senzacyjną wiadomość, iż Litwin amerykański, niejaki Wirkus ożenił się z córką króla murzyńskiego i sam został królem murzyńskim na wyspie Laganawo na Oceanie Spokojnym.

O Wirkusie jako Litwinie informował „Dziennik Ludowy" (nr 98 z 29.04.1929) – wychodzący we Lwowie organ Polskiej Partii Socjalistycznej

Zaznaczyć tutaj od razy należy, że „Dziennik Ludowy" podał błędną nazwę litewskiego czasopisma (w rzeczywistości tytuł jego brzmiał „Naujas Žodis"), a Gonawa nie leży na Oceanie Spokojnym, tylko Atlantyckim, a w zasadzie w jego części zwanej Morzem Karaibskim. Istotne jest jednak to, że polska gazeta nie kwestionowała litewskiego pochodzenia naszego bohatera.

W maju 1929 r., z pewną dozą sarkazmu (poprzez odwołanie się do osoby ówczesnego premiera Litwy Augustinasa Voldemarasa) odnotowało informację o Wirkusie inne czasopismo socjalistyczne (korzystające zapewne z tego, co napisał wcześniej „Dziennik Ludowy"), tygodnik „Częstochowianin".

(–) Tyg. litewski „Naujas Zonis" („Nowe wiadomości") podaje, że litwin, niejaki Wirkus przez ożenienie został królem murzyńskim na jednej z wysp Oceanu Spokojnego.

A możeby i Waldemarasa ożenić z jaką córką królewską, choćby murzyńską?

„Częstochowianin", nr 18 z 1929 r.

Co więc napisało o Wirkusie przywoływane dwukrotnie czasopismo litewskie? Nieco ponad stronnicowy tekst prezentuję poniżej.

Lietuvis—negrų karalius.

Mes čia ramiai gyvename ir nieko nežinome, kas dedasi plačiam pasauly. O dedasi pavyzdžiui kad ir Amerikoje, kad ir tarp mūsų brolių amerikiečių tikrai nuostabūs dalykai. Maža to, kad pas mus Šarkis daužydamas įvairių tautų nosis ir smakrus, baigia kopti prie pasaulinio bokso čempiono titulo, maža to, kad mūsų tautietė Osipavičaitė, laimėjusi Amsterdamo Olimpiadoje plaukimo rungtynėse pirmą prizą, žavi visus amerikiečius. Bet štai paskutiniu metu paaiškėjo visai nepaprasti dalykai.

Pamanykit tiktai. Lietuvis pasidarė negrų karaliumi. Jei norit, papasakosim čia visą istoriją iš pradžios.

Amerikos laikraščiai pastebi, kad apie šitą karalių mažai žinom mes, bet apie jį labai daug rašo kitų tautų laikraščiai.

Dabartinis negrų karalius tarnavo didžiojo karo metu Amerikos kariuomenėje. Jo vardas Faustinas Virkusas, bent taip rašo jo pavardę Amerikos laikraščiai. Karalius Faustinas yra angliakasio Lukošiaus ir Onos iš miesto Dupont Pa sūnus.

Jo didenybė karalius Faustinas, pasirodo, gimė mūsų, jau senai pamiršusiam karalių valdžią, krašte. Ir dar mažas būdamas su savo tėvais iš-

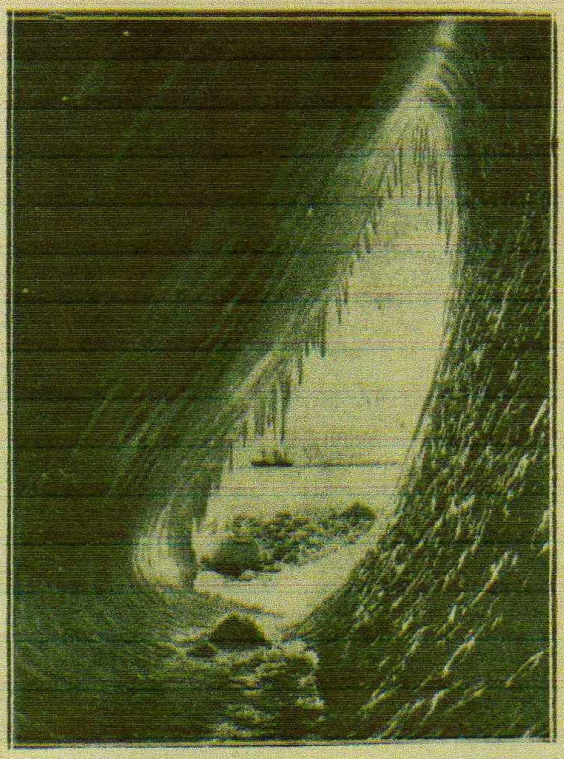

Ledų grotas, kuri užtiko Vilkinso ekspedicija betyrinėdama Pietų ašigalio sritis.

plaukė į Ameriką, kur jo laukė tokia nepaprasta laimė būti karaliumi, nors juodų ir dažniausia nuogų žmonių, bet vis delto karaliumi. Sutikit, kad tai ne paprasta profesijai Juk daugeliui mūsų vargdienių išeivių prisiėjo pasitenkinti darbu „stokjarduose" – Čikagos skerdyklose, bučernėse, geriausiu atvėju verstis saliūnininko ar net graboriaus (kurie taip plačiai skeibia Amerikos laikraščiuos apie patogumus būti palaidotais jų biūrui tarpininkaujant!) amatais. O čia, štai, mūsų laimingam broliui likimas skyrė negrų karaliaus sostą!

Tiesa, jo didenybė, dabartinis juodųjų valdovas praeity pakeitė net keletą profesijų. Jam teko ragauti ir visai proletariško darbo. Jis jaunystėje tarp kitko taip pat dirbo „mainose", kaip ir kiti, suodinas ir pavargęs kasė anglį ir, tur būt, nė nesapnavo apie dabartinę savo laimę.

Faustinas didžiojo karo metu įstojo į Amerikos Jungtinių Valstybių kariuomenę.

Jis matyt buvo vikrus vaikinas, kad netrukus, kaip Amerikoje išeinantis dar senovišką rašybą tebevartojantis laikraštis „Saulė" rašo, „užsitarnavo ant pamczininko"(?). Karo pabaigoje jis gavo tarnybą dabartinėje savo karalystėje, saloje La Gonave, kuri priklauso San Domingo, Atlanto okeane.

Jei leisite, tai dar citatomis iš tos pačios „Saulės" supažindinsiu su jo praeities darbais. Jis, matot, toje saloje „pildė tenais dinsta kolektoriaus padotku ir apszvietinėjo juodukus (negrus) ir ant galo liko labai pamylėtu per gyventojus, kas retai atsitikdavo."

Nors mūsų ausis ir ne labai pripratusi prie panašių, kaip čia pacituoti išsireiškimų, bet, tikimės, kad supratot kokiu keliu mūsų tautietis ėjo prie savo pavaldinių širdžių. Pats likimas taip surėdė, kad tos salos karalius mirė ir jo sostą užėmė „patogi murinė" — juodojo karaliaus duktė.

Labai pigu dasiprotėti, kad toji, anot „Saulės" „patogi murinė" tuč tuojau „karsztai" įsimylėjo į baltaveidį Amerikos valdžios atstovą — mokesčių rinkėją, Faustiną Virkusą.

Štai dabar nesenai įvyko nepaprastos vestuvės: Faustinas vedė neg-

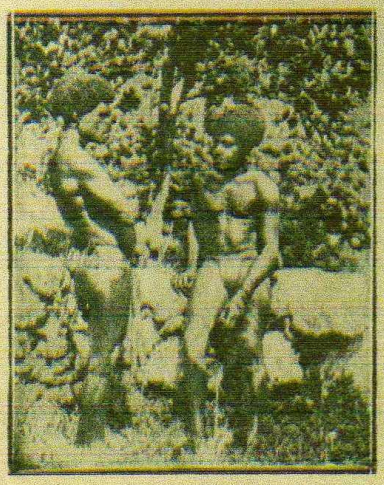

Hebridų salų gyventojai: jie nuolat esti nuogi.

Gėlių pardavėjas Taškento gatvėse Turkestane.

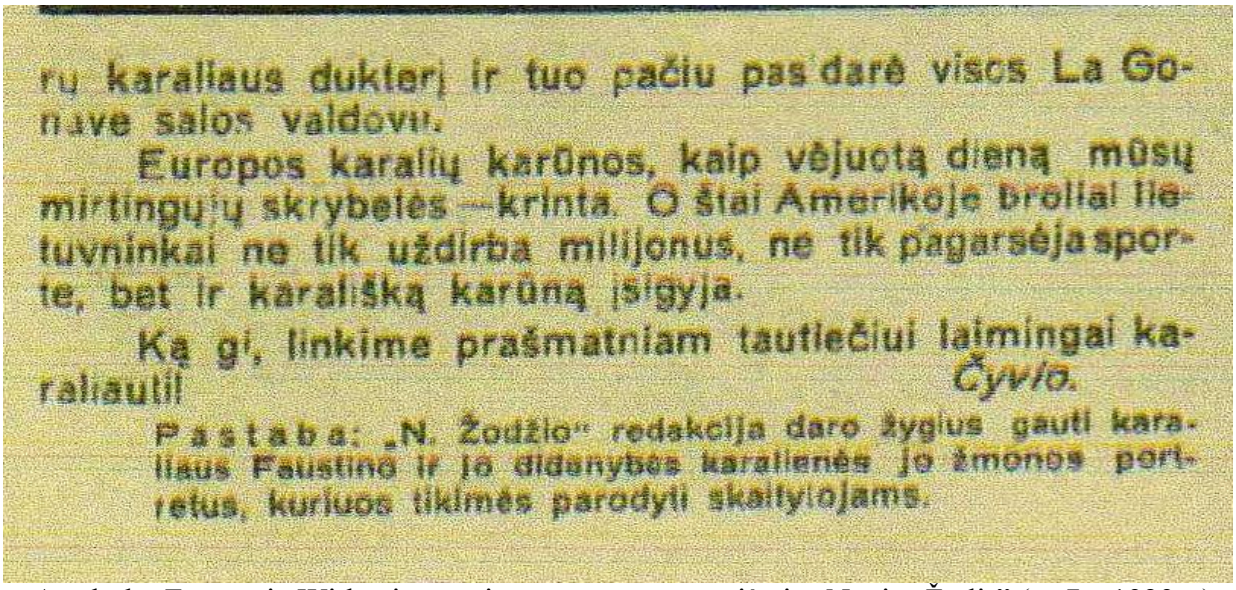

ru karaliaus dukterį ir tuo pačiu pas darė visos La Go-
nave salos valdovu.

Europos karalių karūnos, kaip vėjuotą dieną mūsų mirtingųjų skrybelės — krinta. O šiai Amerikoje broliai lie-tuvninkai ne tik uždirba milijonus, ne tik pagarsėja spor-te, bet ir karališką karūną įsigyja.

Ką gi, linkime prašmatniam tautiečiui laimingai ka-raliautis! *Čywio.*

Pastaba: „N. Žodžio" redakcija daro žygius gauti kara-liaus Faustino ir jo didenybės karalienės jo žmonos port-retus, kuriuos tikimės parodyti skaitytojams.

Artykuł o Faustynie Wirkusie, zamieszczony w czasopiśmie „Naujas Žodis" (nr 7 z 1929 r.)

W prezentowanym tekście sugeruje się, że Faustinas Virkusas (czyli Faustyn Wirkus) urodził się na Litwie (nie podano jednak roku), skąd jego rodzina wyemigrowała do USA (przed I wojną światową). Wirkusowie zamieszkali w Dupont w stanie Pensylwania. Warto tu zwrócić uwagę na fakt, że Dupont leży niedaleko Pittston, czyli miejscowości, którą Faustyn podawał jako miejsce urodzenia (zob. cz. 1 artykułu). Dupont i Pittston administracyjnie należą do hrabstwa Luzerne, które na przełomie XIX/XX w. stanowiło ważny okręg przemysłowy.

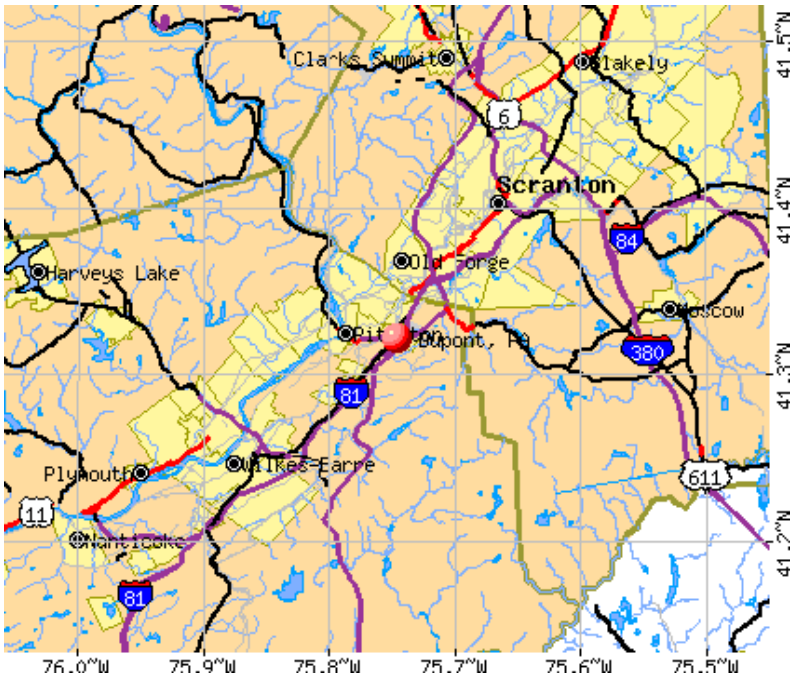

(Źródło: http://pics2.city-data.com/city/maps3/cms485.png)

W czasie I wojny światowej Faustyn służył w armii amerykańskiej na Karaibach. W artykule podano też imiona jego rodziców: Lukošius (Łukasz) i Ona (Anna). Informacje zaprezentowane w omawianym artykule pochodziły z czasopism litewskich wychodzących w Stanach Zjednoczonych. Dodać tu należy, że poza miejscem urodzenia i tym, że nazwisko spotykane jest na Litwie nie podano innych argumentów przemawiających za litewskimi korzeniami naszego bohatera.

Nowa fala zainteresowania Wirkusem wybuchła w latach 30. XX w. A to za sprawą książki pt. *The White King* of *La Gonave*, która ukazała się w USA w 1931 r. (szerzej o niej w cz. 5). Książka przyniosła Wirkusowi sławę i – zdaje się – pieniądze. W ciągu kilkudziesięciu lat ukazały się liczne tłumaczenia (prawdopodobnie pierwszym było francuskie).

Wydanie *The White King* of *La Gonave* w języku francuskim

Także Litwini dostrzegli pojawienie się tej książki na rynku, co dało sposobność, aby jeszcze raz wspomnieć o *litewskim królu* Gonawy. Czy to była ostatnia publikacja litewska na temat Wirkusa? Trudno to jednoznacznie stwierdzić.

F. Virkus – negrų karalius

(Mūsų Amerikos korespondento)

Balandžio mėnesio pirmomis dienomis beveik visa Amerikos spauda vėl ėmė kalbėti apie mūsų tautietį Faustiną Virkų, kuris keleta metų išbuvo vienos salos negrų karaliumi. Baigęs savo karo tarnybą, jis kovo mėn. 28 d. grįžo į Naujorką. Ta proga amerikonų spauda plačiai rašė apie jį.

Faustinas Virkus, buv. negrų karalius.

F. Virkus yra lietuvis, angliakasio sūnus, užaugęs Vilksbarto apylinkėse (Pensilvanijos valstybėje). Jam taip pat teko būti angliakasiu. Kai, pagaliau, tas darbas įkyrėjo, jis įstojo savanoriu į Jungtinių Amerikos Valstybių karo laivyną, norėdamas pasivažinėti po platųjį pasaulį, tarnaudamas desantinėse karo laivyno dalyse. Kai jis ištarnavo puskarininkiu sutartąjį laiką (paprastai tarnaujama 4 metai), jis po to buvo paskirtas eiti žandarmerijos leitenanto pareigas Gonavos saloje (Vestindijos salyne). Ši sala faktiškai yra Jungtinių Amerikos Valstybių valdžioje. Čia žandarai paprastai yra vietiniai gyventojai, negrai.

Atvykęs į naujos savo tarnybos vietą, F. Virkus susilaukė siurprizo. Vietos gyventojai, ypač senieji, pripažino jį esant tikruoju Gonavos salos karaliumi Faustinu. Mat, prieš koki 100 metų šią salą valdė karalius Faustinas, kuris paslaptingu būdu mirė ar staiga dingo be žinios. Pasirodo, kad F. Virkus yra labai namašus į karalių Faustiną ir, be to, dar, turi tokį pat vardą. Tad nenuostabu, kad jis tuojau buvo senesniųjų negrų „pažintas". Be to, dar, buvo legenda, kad karalius Faustinas stebuklingu būdu grįš.

Gonavietiai netrukus apvainikavo Faustiną Virkų savo karaliumi ir supažindino jį su savo tikybos slaptais ritualais, gyvenimo paslaptimis ir kitais intimiais dalykais. Taigi, Virkui norom-nenorom teko būti karaliumi. Jis išbuvo toje saloje apie 7 metus. Per tą visą laiką jis sumaniai tvarkė visą salą. Buvo negrų labai mylimas ir gerbiamas. Kaipo žandarmerijos leitenantas, jis gaudė vagis, plėšikus, ir buvo vyriausiu teisėju. Jis taip pat uoliai rūpinosi gyvulių ir įvairių sėklų importavimu, mokė negrus žemės ūkio darbų, mokė kūdikius prižiūrėti ir vaikus auklėti ir t. t. Žodžiu, griežta karišką ranką valdydamas, jis gražiai sutvarkė visą salą ir suteikė gyventojams ramybę.

Jam dabar atsiskiriant su savo valdiniais, pastarieji labai gailėjosi jo. Gonavos salos gyventojai pareiškė, kad, jeigu jų karalius Faustinas (Virkus) kada nors vėl grįžtų iš civilizacijos urvų į mistišką salos karalystę, tai ta diena būtų laimingiausia jų gyvenimo diena, geriausia palaima jų ateičiai, jų derliui, jų gerovei.

Balandžio mėn. pirmomis dienomis Amerikoje iš spaudos išėjo knyga „Baltasis Gonavos Karalius" (The White King of Gonave). Ją parašė ponia T. Dodli'enė (Dudley), F. Virkui bendradarbiaujant. Ši ponia buvo nuvykusi į tą salą ir išgyveno ten 2 mėnesius, norėdama arčiau susipažinti su Gonavos salos gyventojais, jų papročiais ir gyvenimo sąlygomis.

Labai malonu konstatuoti faktas, kad Amerikoje nemaža lietuvių yra savo gabumais pasižymėję ir plačiai pagarsėję, kad apie jos net svetimtaučių spauda plačiai rašo su pasigėrėjimu ir net pasididžiavimu. Atskiri mūsų tautiečiai tuo būdu nemaža pagarsina Lietuvos vardą.

P. Jurg-čius.

Wychodzące w Kownie czasopismo „Lietuvos Aidas" (nr 95 z 29.04.1931) odnotowało ukazanie się książki *The White King* of *La Gonave.*

Należy zwrócić uwagę na to, że litewski ślad w polskiej prasie odcisnął trwałe piętno, skoro jeszcze w latach 30. donoszono, że *Faustyn Wirkus jest Litwinem z Wileńszczyzny*.

Sierżant królem murzynów.

Romantyczne przygody marynarza.

Do domowych pieleszy w Dupont pod Pittstonem (w Pensylwanji) zawitał Faustyn Wirkus, były sierżant korpusu marynarskiego, który dziesięć lat spędził w służbie wojskowej w ciekawych i

romantycznych okolicznościach.

Wirkus był prawdziwym królem wśród ludności czarnej rasy na wyspie La Gonave, obok zatoki Gonaives, na zachodnim krańcu wyspy Haiti.

W roku 1926 wysłany przez komendę wojskową na wyspę La Gonave, gdzie wśród ludności czarnej były zamieszki, Wirkus przekonał się, że choroby dziesiątkowały ludność. Powrócił więc do głównej kwatery na wyspę Haiti i zabrał stamtąd różne lekarstwa — przeważnie olej rycynowy i pigułki na

uśmierzenie gorączki.

W krótkim czasie, dzięki jego zabiegom, chorzy zostali uleczeni, a ludność miejscowa z wdzięczności okrzyknęła go swoim władcą.

Wirkus panował jako niepodzielny władca tej wyspy i nazwał się królem Faustynem II. Ożenił się z wdową-królową (murzynką), rządził przez trzy lata i dorobił się znacznego majątku.

Ostatnio skończył się jego termin służby i został odwołany z wyspy La Gonave i onegdaj powrócił do rodzinnej wioski Dupont wpobliżu Pittstonu.

Faustyn Wirkus jest Litwinem z Wileńszczyzny. Rodzice jego osiedlili się w Detroit.

—::—

Czarny „król Jerzy“

ułatwia ucieczkę więźniom.

„Echo Sieradzkie” nr 120 z 05.05.1931

Niestety, jak już wspomniałem, bariera językowa ograniczyła możliwość bardziej szczegółowego przyjrzenia się sprawie z litewskiego punktu widzenia. Wydaje się, jednak że Litwini nie mieli konkretnych argumentów i pod naporem narracji polskiej (ta akurat – jak to zobaczymy w cz. 3 i 5 artykułu – nie dbała o rzetelność faktograficzną, i często uciekała w krainę fantazji) i po prostu *odpuścili* sobie Wirkusa. Znamienne, że dzisiaj nawet na stronach litewskiej Wikipedii nie ma hasła *Faustinas Virkusas*. Choć prawdopodobnie to Litwini *odkryli* Wirkusa, to bardziej ekspansywna okazała się ostatecznie narracja polska.

Litwini podali jednak, jak się potem okazało, właściwe imiona rodziców Faustyna, a także ich miejsce zamieszkania i pracy w USA. W związku z tym chciałbym w kilku zdaniach omówić znaczenie zagłębia Luzerne w stanie Pensylwania oraz przybliżyć Czytelnikom zagadnienie litewskiej emigracji w Ameryce, zwłaszcza w kontekście relacji z polską emigracją, co może ułatwić zrozumienie litewskiego punktu widzenia w sprawie Faustyna Wirkusa. Może to także pomóc w lepszym zrozumieniu położenia naszych emigrantów, gdyż w niejednym punkcie można dostrzec podobieństwa (choć ostateczny rezultat w sferze wyboru postaw narodowych był zupełnie odmienny) w położeniu emigrujących do Ameryki Litwinów i Kaszubów.

Stan Pensylwania na mapie USA
(Źródło: http://en.wikipedia.org/wiki/Luzerne_County,_Pennsylvania)

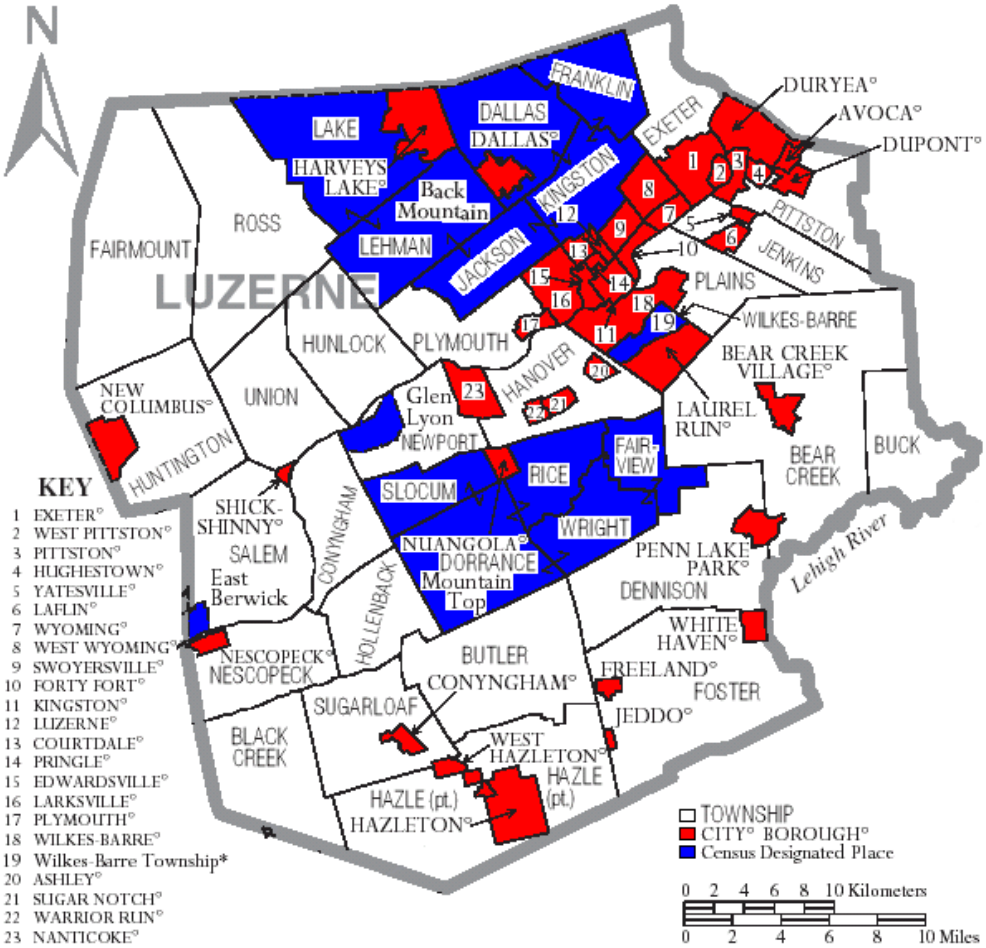

Luzerne County
(Źrodło: http://en.wikipedia.org/wiki/Luzerne_County,_Pennsylvania)

Na przełomie XIX/XX w. na terenie hrabstwa Luzerne (Luzerne County) mieścił się jeden z najważniejszych ośrodków przemysłowych w USA. Wydobywano tam antracyt, czyli węgiel o najwyższej wartości energetycznej. W drugiej połowie XIX w. i na początku następnego stulecia, na obszarze tym osiedlali się m.in. Irlandczycy, Włosi, Polacy, Litwini, Rusini (Ukraińcy), Węgrzy, Słowacy, a także – choć nie była to liczna grupa – Kaszubi. Między tymi grupami etnicznymi, zróżnicowanymi także pod względem religijnym, dochodziło często do konfliktów. Przybysze, nieznający języka angielskiego, często nie umiejący czytać i pisać, znajdowali pracę w licznych kopalniach tego okręgu przemysłowego (zob.: http://www.pagenweb.org/~luzerne/).

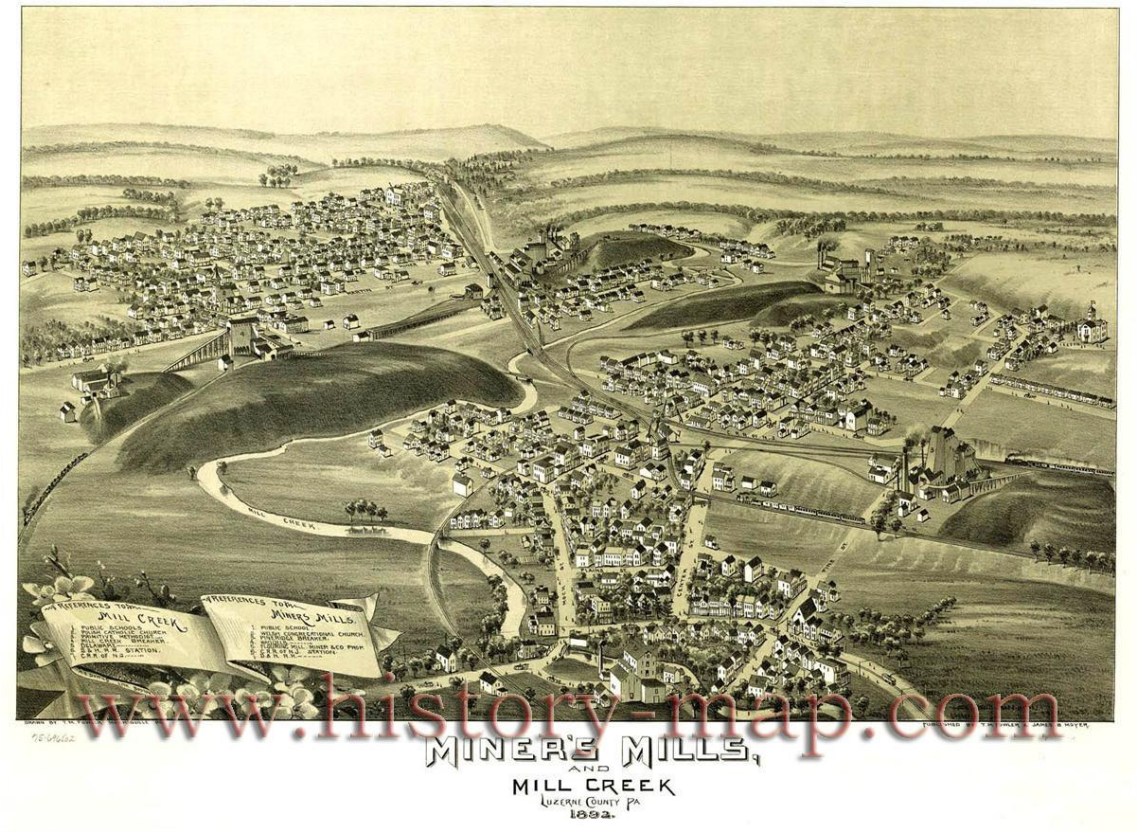

Widok na jeden z ośrodków przemysłowych w hrabstwie Luzerne (1892 r.)
(Źródło: http://www.history-map.com/picture/003/pictures/Pennsylvania-Miners-Creek.jpg)

Litwini, podobnie jak wiele innych grup narodowościowych, w Ameryce mogli zdobywać – jak ujął to w książce *Życie na pograniczu i „życie pomiędzy”* amerykanista, prof. Adam Walaszek – *własną świadomość narodową i kształtować tożsamość.* Wspomniany naukowiec napisał, że w Ameryce mieli do wyboru cztery scenariusze zachowań: *Część z nich zasymilowała się, przejmując kulturę polską i również w Ameryce identyfikowała się w pełni z Polakami. (...) Z tym większą determinacją działać musiała druga grupa. Tworzyła co prawda litewskie organizacje, nie zamyślała jednak posuwać się w tym nazbyt daleko*

w swej samodzielności, a z pewnością nie zamierzała tworzyć własnych struktur kościelnych – mówiono o nich jako o litewskich polonofilach. Grupa trzecia była silnie nacjonalistyczna – podobnie jak polonijny kler (....) – wiązała nierozerwalnie litewskość z katolicyzmem, podkreślając zatem, że w USA Litwini powinni tworzyć i posiadać własne parafialne struktury, a to dlatego, by swą odrębną tożsamość silniej pielęgnować i utrzymać. Ostatnia wreszcie, czwarta grupa pragnęła nie tylko wyraźnego oddzielenia od Polaków w płaszczyźnie Kościoła, lecz po prostu budowy dla wszystkich Litwinów, niezależnie od ich przekonań religijnych, odrębnej, z czasem kompletnej instytucjonalnie społeczności, która pozwoliłaby im walczyć o wzmocnienie tożsamości narodowej oraz pełną i całkowitą wolność oraz niezależność ziem litewskich. Adam Walaszek stwierdził, że pierwszym krokiem na drodze do samodzielności narodowej Litwinów było odseparowanie się od grupy polskiej. W konsekwencji takiej postawy dochodziło do napięć i konfliktów (duże znaczenie miała tutaj także sytuacja panująca w Europie, na ojczystych ziemiach tych nacji), zwłaszcza na terenie parafii, gdzie wspólnie zamieszkiwali Polacy i Litwini.

Praca nad rozwojem tożsamości narodowej Litwinów przynosiła efekty. W sposób następujący opisał to (na początku XX w.) ks. Wacław Kruszka (autor 13-tomowej *Historii polskiej w Ameryce*): *Litwini od początku emigracji do Ameryki uważali siebie za Polaków, z Polakami obcowali, zakładali wraz z nimi różne wzajemnej pomocy towarzystwa, budowali kościoły itd. Nie zdawali sobie nawet sprawy, że są Litwinami, choć nie znali i często innego języka, prócz litewskiego. Na zapytanie, kim jest, Litwin często odpowiadał, że Polakiem pochodzącym z Rosji i katolikiem. Taka nieświadomość narodowa panowała wśród tutejszych Litwinów aż do przybycia Jana Szlupasa* [Jonas Šliūpas (1861-1944) – litewski działacz narodowy – D.Sz.] *w roku 1885, który pierwszy zaczął pracować nad tym, aby w nieświadomych wyrobić przekonanie, że nie są oni Polakami, lecz synami Litwy. Litwini z początku patrzyli na Szlupasa jako na „ateistę", który wielbi dawną pogańską Litwę i chce zaprowadzić znowu chwalenie Perkuna. Nie brakowało zresztą i wyznawców Szlupasa, którzy rozszerzali narodowe idee pośród współbraci. W 1899 roku przybył ks. A. Burba (...) z diecezji wileńskiej (...). Ks. Burba był tak gorącym Litwinem, że nawet kijem gotów był okładać litewskich robotników, a nawet młodszych księży, gdy pomiędzy sobą mówili po polsku. (...) Otóż ks. Burba, połączywszy się ze Szlupasem, uczynił bardzo wiele dla rozbudzenia ducha litewskiego w Ameryce. Zwoływali zgromadzenia, na których słuchaczom wyjaśniali narodowe potrzeby litewskie. Od tego czasu zaczęli Litwini odłączać się od Polaków, zakładać swoje towarzystwa, budować kościoły osobno od Polaków, czytać litewskie książki. Był to początek narodowego ruchu litewskiego, który na glebie*

amerykańskiej przybrał kształty wyraźniejsze i odłączył się zupełnie od polskiego łożyska kulturalnego. Co ciekawe, niektóre środowiska polskie w Ameryce ze zrozumieniem patrzyły na dążenia Litwinów. Tak o tym pisała w 1899 r. polska „Zgoda" (czasopismo wychodziło w Chicago, od 1881 r.): *Dążeń Litwinów – samych w sobie – nie możemy i nie mamy prawa krytykować*. Stanisław Osada, działacz polonijny, na łamach innego czasopisma emigracyjnego pisał w 1903 r. jeszcze dosadniej: *Nie pomylę się, gdy powiem, że Litwini w Ameryce pod względem uświadomienia narodowego, spoistości, wyrobienia politycznego swoich przewodników stoją wyżej niż Polacy w Ameryce*. Pomimo prób porozumienia i pojednawczych gestów płynących z dwóch stron, drogi Polaków i Litwinów ostatecznie się rozeszły w XX wieku, tak w Europie, jak i w Ameryce.

Pensylwania należała do grupy stanów, w których Litwini osiedlali się najliczniej. Warto w tym miejscu wspomnieć, że w 1894 r. powstał w Pittston, w miejscowości już przywoływanej i związanej z rodziną Wirkusów, Litewski Klub Polityczny, do którego przystąpiło około 100 osób. Jak prężna była diaspora litewska w Ameryce świadczy choćby to, że aż jedna siódma książek wydrukowanych po litewsku w latach 1547-1904, ukazała się w USA między rokiem 1875 a 1904. Rozwój litewskiego piśmiennictwa wspierało powstałe pod koniec XIX w. Towarzystwo Miłośników Ojczyzny (Tėvynės Mylėtojų Draugija), które na działalność wydawniczą zbierało po 5 centów miesięcznie od litewskich emigrantów. Znaczna część wydawanej na emigracji literatury była przeznaczona dla Litwinów w ojczyźnie (Litwa znajdowała się wówczas pod panowaniem rosyjskim – do początku XX stulecia obowiązywał zakaz drukowania w języku litewskim).

Litwa uzyskała niepodległość w wyniku I wojny światowej. Od momentu powstania jej stosunki z Polską, która także wówczas stała się niepodległym państwem, nie układały się najlepiej, co mogło też rzutować na relacje między dwoma społecznościami w Ameryce. Niepodległe państwa doceniały znaczenie i siłę swych emigrantów – mniej więcej w tym samym czasie, w pierwszej połowie lat 30. XX w., powołano Towarzystwo Wspierania Litwinów z Zagranicy i Światowy Związek Litwinów oraz Światowy Związek Polaków z Zagranicy (nota bene Polacy z USA do niego nie przystąpili).

Być może sprawa Faustyna Wirkusa była jakimś elementem rywalizacji polsko-litewskiej, choć – pobieżny przegląd prasy – nie pozwala raczej na wyciągnięcie takiego wniosku. Jednak przypisanie sobie tak znanej postaci mogło być powodem do dumy, środkiem do podtrzymywania i rozwoju tożsamości narodowej. Było to ważne dla państw, które niedawno odzyskały niepodległość, jak i dla emigrantów, którym groziła amerykanizacja oraz zanik własnej tożsamości.